

ПАМ'ЯТІ УЧИТЕЛЯ

Альона Походнякова

аспірантка, кафедра історії стародавнього світу на середніх віках, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи 4, 61022, Харків, Україна, alyona.pokhodnyakova@gmail.com, ORCID 0000-0002-0674-2983

IN MEMORY OF TEACHER

Aliona Pokhodniakova

Postgraduate Student, Department of Ancient and Medieval History, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine, alyona.pokhodnyakova@gmail.com, ORCID 0000-0002-0674-2983

На 64-му році передчасно пішов з життя кандидат історичних наук, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Олексій Павлович Мартем'янов (08.04.1956–04.05.2019). Добре знаний у колах антикознавців учений народився у місті Харків. Після завершення навчання у СШ № 45 вступив на історичний факультет ХДУ імені О. М. Горького. Отримавши диплом про вищу освіту, з 1978 по 1980 рік працював учителем історії в СШ № 73, у 1980–1981 роках був керівником історико-археологічних гуртків Будинку піонерів Московського району міста Харкова, а в 1981–1987 роках працював лаборантом у Харківському авіаційному інституті імені М. Є. Жуковського. З 1987 року Олексій Павлович почав викладати у ХДУ імені О. М. Горького на кафедрі історії СРСР, де читав загальні курси з російської історії доби феодалізму. У 1990 році захистив кандидатську дисертацію «Сельское хозяйство и аграрные отношения в Нижней Мезии и Фракии в первых веках н. э.» під керівництвом професора В. І. Кадеєва, а через два роки став доцентом кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського університету, де продовжував працювати до кінця життя. На історичному факультеті викладав загальні курси «Історія стародавньої Греції та Стародавнього Риму», «Антична спадщина в культурі наступних епох», спеціальні курси «Джерелознавство історії античного світу», «Історія античної культури», «Повсякденне життя в античному світі», «Актуальні проблеми сучасного антикознавства» та інші.

Олексій Павлович проходив наукові стажування у Міжнародному центрі болгаристики (Софія, 1990), Великотирновському університеті імені Святих Кирила і Мефодія (Болгарія, 1993, 1995, 1999, 2004), Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова (2000), Інституті всесвітньої історії Російської академії наук (Москва, 2006). Брав участь у роботі польсько-українського науково-практичного семінару «Вища історична освіта у Польщі» (Варшава, 2001).

О. П. Мартем'янов написав понад 60 наукових і навчально-методичних праць і вголосив до 40 доповідей на наукових конференціях в Україні, Росії, Болгарії (Martemyanov 2008b; Martemyanov 2008c; Martemyanov 2018) та Польщі (Martemyanov 2014; Martemyanov 2017). Його наукова діяльність була безпосередньо пов'язана з територією східно-балканських земель, а саме з римськими провінціями Нижня Мезія та Фракія. Коло наукових інтересів охоплювало проблеми економіки (Martemyanov 1989; Martemyanov 1993), соціальних (Martemyanov, Kadeev 1989; Martemyanov 2000; Martemyanov 2001b; Martemyanov 2005b; Martemyanov 2008;) та аграрних (Martemyanov 1994; Martemyanov 1994b; Martemyanov 1995) відносин, розвитку ремесел (Martemyanov 2001a) східно-балканських територій в античний період, при цьому особливу увагу історик приділяв саме сільським общинам (Martemyanov 1986; Martemyanov 2005a; Martemyanov 2006;

Martemyanov 2010). Окремо відзначимо доповідь «Античные сюжеты в художественной культуре Болгарии второй половины XX в.» (Martemyanov 2004). У 2012 році була оприлюднена його монографія «Общинные отношения в селах Нижней Мезии и Фракии в первых веках нашей эры» (Martemyanov 2012), присвячена одному з ключових аспектів життя провінційного селянства Римської імперії. Друга монографія харківського науковця – «Ветераны римской армии – магистраты и жрецы в Нижней Мезии» – була рекомендована до друку Вченою радою факультету у квітні 2019 року, за два тижні до смерті вченого, й зараз готується до публікації разом зі збіркою спогадів про нього. Автор із захопленням працював над цією книгою останні роки життя, написав текст не тільки російською мовою, але й переробив більш стислий варіант для перекладу англійською для іноземних колег.

Сфера наукових зацікавлень О. П. Мартем'янова, окрім історії Фракії та Нижньої Мезії, охоплювала історію Стародавнього Риму, античну культуру та історію повсякденності, що вилилося, зокрема, у підготовку першого в Україні курсу «Антична спадщина в культурі наступних епох». Як колишня його студентка, можу засвідчити: аудиторії на лекціях Олексія Павловича завжди були заповнені студентами, причому часто-густо й тими, хто навчався на старших курсах й прагнув ще раз зануритися в дивовижний світ античності. Хоча конспекти вести було не завжди зручно, все, що викладач розповідав, запам'ятовувалось на довгий час, адже він вкладав душу у свої лекції, по закінченні котрих часто лунали оплески. Оцінював знання студентів Олексій Павлович досить прискіпливо, але справедливо, принципово не добавляючи балів після екзамену, завжди орієнтуючись на максимум, який заслуговує той чи інший студент. На перервах між парами до нього завжди було важко підійти, бо одразу його оточували студенти, бажаючи продовжити радість інтелектуального спілкування.

Олексій Павлович користувався великою повагою й серед колег; до його слів та порад, особливо методичного характеру, прислухалися. Це була надзвичайно глибока, цікава та непересічна особистість, здатна, як той Прометей, нести світло оточуючим. Для мене О. П. Мартем'янов був справжнім професором – взірцем університетської людини, котра вважала *Alma mater* і кафедру своїм рідним домом й завжди піклувалася про те, щоб передати знання та кращі академічні традиції наступним поколінням істориків. Власне, саме так й розвивається історична наука, як той факел з олімпійським вогнем, що переходить від Вчителя до його учнів.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

- Martemyanov, A. P. 1986. Rinskaya villa na territorii Frakii i Nizhney Mezii v I–V vv. n.e.: obzor issledovaniy [Roman Villa in the Territory of Thrace and Lower Moesia in the 1st–5th Centuries AD: Review of Research]. *Vestnik drevney istorii* [Journal of Ancient History]. Moscow, № 2, s. 162–174. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 1986. Римская вилла на территории Фракии и Нижней Мезии в I–V вв. н.э.: обзор исследований. *Вестник древней истории*. Москва, № 2, с. 162–174.
- Martemyanov, A. P. 1989. O roli zemledeliya v ekonomike frakiyskikh zemel v antichnyuyu epokhu [About the Role of Agriculture in the Economy of the Thracian Lands in the Ancient Era]. *Visnyk Kharkivs'kogo universy'tetu* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University]. Kharkiv, KhNU imeni V. N. Karazina, ser. «Istoriya», № 343, s. 65–70. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 1989. О роли земледелия в экономике фракийских земель в античную эпоху. *Вісник Харківського університету*. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, сер. «Історія», № 343, с. 65–70.
- Martemyanov, A. P. 1993. Skotovodstvo v Nizhney Mezii i Frakii v pervykh vekakh n. e. [Cattle breeding in Lower Moesia and Thrace in the first centuries AD]. *Visnyk Kharkivs'kogo universy'tetu* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University]. Kharkiv, KhNU imeni V. N. Karazina, ser. «Istoriya», № 374, s. 24–30. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 1993. Скотоводство в Нижней Мезии и Фракии в первых веках н. э. *Вісник Харківського університету*. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, сер. «Історія», № 374, с. 24–30.
- Martemyanov, A. P. 1994a. Agrarnye otnosheniya v Nizhney Mezii i Frakii v pervykh vekakh n. e. [Agrarian Relations in Lower Moesia and Thrace in the First Centuries AD]. *Vestnik drevney istorii* [Journal of Ancient History]. Moskva, No. 2, s. 124–142. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 1994а. Аграрные отношения в Нижней Мезии и Фракии в первых веках н. э. *Вестник древней истории*. Москва, № 2, с. 124–142.

- Martemyanov, A. P. 1994b. Problemy agrarnogo razvitiya N. Mezii i Frakii v bolgarskom antikovedenii [Problems of Agrarian Development of L. Moesia and Thrace in Bulgarian Antiquity]. *Bolgarskiy ezhegodnik* [Bulgarskiy ezhegodnik]. Kharkov, Vol. 1, s. 136–150. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 1994b. Проблемы аграрного развития Н. Мезии и Фракии в болгарском антиковедении. *Болгарский ежегодник*. Харьков, Т. 1, с. 136–150.
- Martemyanov, A. P. 1995. Iz istorii zemledeliya Frakii i Nizhney Mezii v pervykh vekakh n. e. [From the History of Agriculture in Thrace and Lower Moesia in the First Centuries AD]. *Rossiyskaya arkhеologiya* [Russian Archaeology]. Moskva, № 1, s. 47–56. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 1995. Из истории земледелия Фракии и Нижней Мезии в первых веках н. э. *Российская археология*. Москва, № 1, с. 47–56.
- Martemyanov, A. P., Kadeev V. I. 1998. Veteranite ot rimskata armia v Dolna Mizia i Trakia prez parvite vekove na novata era [Veterans of the Roman Army in Lower Moesia and Thrace in the First Centuries of the New Era]. *Voenoistoricheski sbornik* [Military History Journal]. Sofia, kn. 1, s. 7–17.
- Мартемьянов, А. П., Кадеев В. И. 1998. Ветераните от римската армия в Долна Мизия и Тракия през първите векове на новата ера. *Военноисторически сборник*. София, кн. 1, с. 7–17.
- Martemyanov, A. P. 2000. Problemy sotsialnogo razvitiya rimskikh provintsiy v pervykh vekakh n. e. v sovremennoy istoriografii [Problems of Social Development of the Roman Provinces in the First Centuries AD in Modern Historiography]. *Problemy istoriografii vseobshchey istorii* [Problems of the Historiography of World History]. Belgorod, s. 9–12. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2000. Проблемы социального развития римских провинций в первых веках н. э. в современной историографии. *Проблемы историографии всеобщей истории*. Белгород, с. 9–12.
- Martemyanov, A. P. 2001a. K voprosu o roli remeslennogo proizvodstva v zhizni frakiyskikh zemel v pervykh vekakh n. e. [On the Question of the Role of Handicraft Production in the Life of the Thracian Lands in the First Centuries AD]. *Visny k Kharkivskogo natsionalnogo universy`tetu* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University]. Kharkiv, KhNU imeni V. N. Karazina, ser. «Istoriya», № 526, s. 30–39. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2001a. К вопросу о роли ремесленного производства в жизни фракийских земель в первых веках н. э. *Вісник Харківського університету*. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, сер. «Історія», № 526, с. 30–39.
- Martemyanov, A. P. 2001b. Sotsialnaya istoriya Nizhney Mezii i Frakii v sovremennom bolgarskom antikovedenii [Social History of Lower Moesia and Thrace in Modern Bulgarian Classical Studies]. *Problemy istorii i arkhеologii Ukrainy* [Problems of History and Archeology of Ukraine]. Kharkov, s. 68–69. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2001b. Социальная история Нижней Мезии и Фракии в современном болгарском антиковедении. *Проблемы истории и археологии Украины*. Харьков, с. 68–69.
- Martemyanov, A. P. 2004. Antichnye syuzhety v khudozhestvennoy kulture Bolgarii vtoroy poloviny XX v. [Antique Subjects in the Artistic Culture of Bulgaria in the Second Half of the 20th Century]. *Problemy istorii i arkhеologii Ukrainy* [Problems of History and Archeology of Ukraine]. Kharkov, s. 64–65. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2004. Античные сюжеты в художественной культуре Болгарии второй половины XX в. *Проблемы истории и археологии Украины*. Харьков, с. 64–65.
- Martemyanov, A. P. 2005a. Problemy istorii selskogo naseleniya Frakii i Nizhney Mezii v pervykh vekakh n. e. v rossiyskoy istoriografii sovetского времени [Problems of the History of the Rural Population of Thrace and Lower Moesia in the First Centuries AD in Russian Historiography of the Soviet Era]. *Visny k Kharkivskogo natsionalnogo universy`tetu* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University]. Kharkiv, KhNU imeni V. N. Karazina, ser. «Istoriya», № 701, s. 223–234. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2005a. Проблемы истории сельского населения Фракии и Нижней Мезии в первых веках н. э. в российской историографии советского времени. *Вісник Харківського університету*. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, сер. «Історія», № 701, с. 223–234.
- Martemyanov, A. P. 2005b. Selskaya obshchina vo frakiyskikh zemlyakh v pervykh vekakh n. e.: itogi i perspektivy izucheniya [Rural Community in the Thracian Lands in the First Centuries AD: Results and Prospects of Study]. *Drevnosti, 2005* [Antiquities, 2005]. Kharkov, s. 156–164. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2005b. Сельская община во фракийских землях в первых веках н. э.: итоги и перспективы изучения. *Древности, 2005*. Харьков, с. 156–164.
- Martemyanov, A. P. 2006. K voprosu ob izuchenii istorii selskogo naseleniya frakiyskikh zemel v pervykh vekakh n. e.: Problema istochnikov [On the Study of the History of the Rural Population of the Thracian Lands in the First Centuries AD: the Problem of Sources]. *Visny k Kharkivskogo natsionalnogo universy`tetu* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University]. Kharkiv, KhNU imeni V. N. Karazina, ser. «Istoriya», № 728, s. 114–124. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2006. К вопросу об изучении истории сельского населения фракийских земель в первых веках н. э.: Проблема источников. *Вісник Харківського університету*. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, сер. «Історія», № 728, с. 114–124.

- Martemyanov, A. P. 2008a. Krestyanskiye prosheniya pervykh vekov n. e. iz frakiyskikh zemel, Maloy Azii i Severnoy Afriki: opyt sravnitel'noy kharakteristiki [Peasant Petitions of the First Centuries AD from the Thracian Lands, Asia Minor and North Africa: the Experience of Comparative Characteristics]. *Drevnosti, 2006–2008* [Antiquities, 2006–2008]. Kharkov, s. 58–66. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2008а. Крестьянские прошения первых веков н. э. из фракийских земель, Малой Азии и Северной Африки: опыт сравнительной характеристики. *Древности, 2006–2008*. Харьков, с. 58–66.
- Martemyanov, A. 2008b. Polozhenieto na selyanite v Dolna Mizia i Trakia prez parvite vekove ot novata era [The Situation of the Peasants of Lower Moesia and Thrace in the First Centuries of the New Era]. *Spisanie na Balgarskata akademiya na naukite* [Journal of the Bulgarian Academy of Sciences]. Kn. 4, s. 20–25.
- Мартемьянов, А. 2008б. Положението на селяните в Долна Мизия и Тракия през първите векове от новата ера. *Списание на Българската академия на науките*. Kn. 4, с. 20–25.
- Martemyanov, A. P. 2008с. Sushchestvovala li v pervykh vekakh n. e. v selakh Nizhney Mezii i Frakii krugovaya poruka? [Was There Mutual Responsibility in the First Centuries AD in the villages of Lower Moesia and Thrace?]. *Epoha* [Epoch]. Veliko Tarnovo, № 3–4, s. 98–112. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2008с. Существовала ли в первых веках н. э. в селах Нижней Мезии и Фракии круговая порука? *Эпоха*. Велико Търново, № 3–4, с. 98–112.
- Martemyanov, A. P. 2010. Obschinnye otnosheniya v selakh Frakii i Nizhney Mezii v pervykh vekakh nashey ery [Community Relations in the Villages of Thrace and Lower Moesia in the First Centuries of our era]. *Vestnik drevney istorii* [Journal of Ancient History]. Moskva, № 2 (273), s. 48–70. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2010. Общинные отношения в селах Фракии и Нижней Мезии в первых веках нашей эры. *Вестник древней истории*. Москва, № 2 (273), с. 48–70.
- Martemyanov, A. P. 2012. Obschinnye otnosheniya v selakh Nizhney Mezii i Frakii v pervykh vekakh nashey ery [Community Relations in the Villages of Lower Moesia and Thrace in the First Centuries of Our Era]. Kharkov., KhNU imeni V. N. Karazina, 224 s. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2012. Общинные отношения в селах Нижней Мезии и Фракии в первых веках нашей эры. Харьков.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 224 с.
- Martemyanov, A. P. 2014. Veterany rimskoy armii – magistraty i zhretsy Nizhney Mezii [Veterans of the Roman Army – Magistrates and Priests of Lower Moesia]. *Res Historica*. Lublin, Vol. 38, s. 11–33. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2014. Ветераны римской армии – магистраты и жрецы Нижней Мезии. *Res Historica*. Lublin, T. 38, с. 11–33.
- Martemyanov, A. 2017. On the Method of Determination of Level of Social Acticity of Veterans in Provinces of the Roman Empire (The Case of Lowel Moesia). *Studia Europaea Gnesnensia*. Poznań, Nr. 16, p. 415–429.
- Martemyanov, A. P. 2018. O stepeni sotsialnoy aktivnosti veteranov rimskoy armii v gorodakh i selakh Nizhney Mezii [About the Degree of Social Activity of Veterans of the Roman Army in the Cities and Villages of Lower Moesia]. *Jubilaus VII: Society, Kings, Gods. In memoriam professoris Margaritae Tachevae*. Comp. and ed. by D. Boteva-Boyanova, P. Delev, J. Tzetkova. Sofia, St Kliment Ohridski University Press, s. 339–347. (In Russian)
- Мартемьянов, А. П. 2018. О степени социальной активности ветеранов римской армии в городах и селах Нижней Мезии. *Jubilaus VII: Society, Kings, Gods. In memoriam professoris Margaritae Tachevae*. Comp. and ed. by D. Boteva-Boyanova, P. Delev, J. Tzetkova. Sofia, St Kliment Ohridski University Press, с. 339–347.

Дата подання матеріалу у редакцію 19.08.2020 р.